

УДК 349.2

<https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.28>orcid.org/0009-0000-6711-0923

© Пилипенко О.І., 2025

О.І. Пилипенко**ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З
ВИКРИТТЯМ КОРУПЦІЇ: ШЛЯХИ
МІНІМІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ****O. Pylypenko****LABOR CONFLICTS RELATED TO
WHISTLEBLOWING CORRUPTION: WAYS
OF MINIMIZATION AND PROTECTION**

Анотація. У статті проаналізовано трудові конфлікти, що виникають у зв'язку з викриттям корупції та запропоновано ефективні шляхи їх мінімізації. Основну увагу зосереджено на недоліках чинного законодавства України, на обмежених механізмах захисту трудових прав викривачів, недостатньому рівні соціальної підтримки та низькому рівні антикорупційної культури у трудових колективах.

Дослідження підтвердило, що однією з ключових проблем є відсутність чітких механізмів забезпечення анонімності для викривачів. Хоча законодавство України передбачає можливість анонімного повідомлення про корупційні правопорушення, на практиці такі механізми не забезпечують повної конфіденційності. Викривачі стикаються з ризиками ідентифікації через недосконалі процедури обробки повідомлень, недостатнє шифрування даних та відсутність централізованої системи прийому таких заяв. Зазначене створює умови для переслідування викривачів з боку роботодавців або колег по роботі.

Крім того, автор акцентує увагу на негативному впливі соціального середовища на викривачів корупції. У багатьох випадках працівники, які повідомили про корупцію, стикаються з дискримінацією, ізоляцією та психологічним тиском. Такі дії часто залишаються поза увагою як законодавця, так і відповідних органів, що лише підсилює конфліктність у трудових відносинах.

Автором розроблено рекомендації для вдосконалення національного законодавства, зокрема, введення відповідальності колег по роботі викривача за створення несприятливих умов праці, розширення положень Закону України «Про запобігання корупції», впровадження програм соціальної адаптації для викривачів, а також запровадження централізованих електронних платформ для подання анонімних повідомлень. Запропоновані заходи мають на меті не лише захист викривачів, але й формування культури нетерпимості до корупції у суспільстві.

Стаття має практичну значущість для вдосконалення системи захисту трудових прав викривачів в Україні та створення сприятливих умов для запобігання корупції. Перспективи

подальших досліджень включають розробку інтегрованих механізмів правового, соціального та психологічного захисту викривачів корупції, адаптованих до умов українського законодавства.

Ключові слова: трудові відносини, трудові конфлікти, викривачі корупції, анонімність, соціальна підтримка, антикорупційна культура, трудові права, запобігання корупції, захист прав викривачів, переслідування, гарантії, корупція.

Annotation. The article analyzes labor conflicts arising in connection with whistleblowing on corruption and proposes effective ways to minimize them. Particular attention is paid to the shortcomings of the current Ukrainian legislation, limited mechanisms for protecting whistleblowers' labor rights, insufficient levels of social support, and a low level of anti-corruption culture in labor collectives.

The study confirms that one of the key problems is the lack of clear mechanisms to ensure whistleblowers' anonymity. Although Ukrainian legislation provides for the possibility of anonymous reporting of corruption offenses, in practice, such mechanisms fail to guarantee complete confidentiality. Whistleblowers face risks of identification due to flawed procedures for handling reports, inadequate data encryption, and the absence of a centralized system for processing such reports. This creates conditions for retaliation against whistleblowers by employers or colleagues.

Additionally, the author highlights the negative impact of the social environment on whistleblowers of corruption. In many cases, employees who report corruption encounter discrimination, isolation, and psychological pressure. Such actions often go unnoticed by lawmakers and relevant authorities, further exacerbating conflicts in labor relations.

The author develops recommendations to improve national legislation, including introducing liability for colleagues who create unfavorable working conditions for whistleblowers, expanding the provisions of the Law of Ukraine «On Corruption Prevention», implementing social adaptation programs for whistleblowers, and establishing centralized electronic platforms for submitting anonymous reports. The proposed measures aim not only to protect whistleblowers but also to foster a culture of intolerance toward corruption in society.

The article has practical significance for improving the system of labor rights protection for whistleblowers in Ukraine and creating favorable conditions for preventing corruption. Prospects for further research include the development of integrated mechanisms for legal, social, and psychological protection of whistleblowers, adapted to the conditions of Ukrainian legislation.

Keywords: labor relations, labor conflicts, whistleblowers, anonymity, social support, anti-corruption culture, labor rights, corruption prevention, protection of whistleblowers' rights, prosecution, guarantees, corruption.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства корупція залишається однією з найсерйозніших загроз стабільності державного управління, правопорядку та соціальної справедливості. Вона впливає на всі сфери життя, включаючи економічні, соціальні та трудові відносини. Викриття корупційних діянь, як один із ключових інструментів боротьби з цим явищем, вимагає не лише відповідного правового регулювання, а й ефективного захисту прав осіб, які беруть на себе ризик повідомляти про корупцію. Серед найсуттєвіших проблем, що виникають у цій площині, є трудові конфлікти, з якими стикаються викривачі корупції.

Трудові конфлікти, пов'язані з викриттям корупції, проявляються в різних формах: звільнення, переведення на менш оплачувані посади, створення нестерпних умов праці, дискримінація чи інші види переслідувань з боку роботодавців або трудового колективу. Такі конфлікти не лише порушують трудові права викривачів, але й підривають довіру до правової системи та механізмів боротьби з корупцією в цілому. Як результат, більшість потенційних викривачів утримуються від відповідних повідомлень, що сприяє подальшому поширенню корупції.

На міжнародному рівні питання захисту викривачів корупції вже давно є об'єктом уваги. Документи, такі як Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна та Цивільна конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, а також Директива Європейського парламенту і Ради ЄС 2019/1937, встановлюють чіткі вимоги до захисту викривачів, включаючи їх трудові права. Однак впровадження цих стандартів у національне законодавство України залишається неповним і не завжди ефективним. Закон України «Про запобігання корупції» та Кодекс законів про працю України містять положення, які спрямовані на захист викривачів, але на практиці їх виконання стикається з численними перешкодами.

Важливим аспектом є те, що в українському законодавстві передбачена відповідальність роботодавця за вплив на працівника, який є викривачем, однак відсутні механізми притягнення до відповідальності колег по роботі викривача за вчинення дій, які можуть створювати для нього несприятливі умови праці. Це значно звужує можливості захисту викривачів і знижує ефективність законодавчих заходів у цій сфері. Наприклад, Закон України «Про запобігання корупції» (у тому числі п. 7 ч. 6 ст. 13¹, ст. 53⁴) забороняє роботодавцям вчиняти негативні дії щодо викривачів, однак аналогічні обмеження не поширюються на колег по роботі викривача, які можуть застосовувати соціальний чи психологічний тиск [1].

Згідно з офіційною інформацією НАЗК за 2024 рік, у сфері захисту викривачів було внесено 10 приписів щодо усунення порушень трудових прав викривачів. Сім із них були пов'язані з порушеннями в державних установах, де працівники повідомляли про корупцію, а три приписи стосувалися випадків у приватному секторі. НАЗК зазначає, що ці дані демонструють гостру необхідність вдосконалення законодавства для підвищення рівня захисту викривачів [2].

Проблема захисту трудових прав викривачів корупції є важливим науковим та практичним завданням. Вона вимагає всебічного аналізу існуючих механізмів правового регулювання, визначення прогалин у законодавстві, розроблення ефективних стратегій мінімізації конфліктів і підвищення обізнаності громадськості про права викривачів. Вирішення цієї проблеми допоможе

формуванню сприятливого середовища для викриття корупції, підвищенню рівня прозорості трудових відносин і зміцненню верховенства права в Україні.

Таким чином, необхідність глибокого дослідження трудових конфліктів, пов'язаних із викриттям корупції, обумовлена як нагальністю забезпечення прав викривачів, так і потребою вдосконалення механізмів протидії корупції загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання захисту трудових прав викривачів корупції отримало значну увагу як на міжнародному, так і на національному рівнях. Зокрема, дослідженнями в цій сфері займалися такі автори, як С.Л. Кошарновська, З.А. Загинеї, А.В. Мовчан, Л. Остапенко та О.С. Яланський, які розглядали механізми правового захисту викривачів у контексті національного законодавства. Важливий внесок у цю проблематику зроблено С.Л. Кошарновською, яка акцентує на необхідності вдосконалення нормативно-правової бази України для забезпечення трудових прав викривачів корупції.

У своїй статті «Проблеми здійснення захисту трудових прав викривачів корупції: можливості вирішення через нормотворчу діяльність» С.Л. Кошарновська детально досліджує міжнародний досвід, зокрема положення Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної та Цивільної конвенцій Ради Європи, а також Директиву Європейського парламенту і Ради ЄС 2019/1937. Авторка наголошує на необхідності гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами та створення ефективних механізмів реалізації трудових прав викривачів.

Важливим аспектом, на якому зосереджується авторка, є створення програм підтримки викривачів, що можуть включати як юридичну, так і соціальну допомогу [3].

З.А. Загинеї акцентує увагу на недостатності чинного нормативного регулювання, яке не охоплює всі аспекти захисту викривачів, зокрема трудових відносин. Авторка у своїй статті згадує про такий вид негативних факторів для викривачів корупції, як репресії з боку керівництва та осуд серед колег. Це підтверджує необхідність перегляду існуючих підходів у контексті трудових конфліктів [4].

А.В. Мовчан підкреслює значення антикорупційної культури як превентивного механізму для запобігання трудовим конфліктам. Автор наголошує, що запровадження антикорупційних тренінгів у трудових колективах та активна участь профспілок у захисті прав викривачів можуть зменшити рівень конфліктності та сприяти створенню здорового трудового середовища [5].

Л. Остапенко у своїй роботі звертає увагу на необхідність забезпечення прозорості трудових відносин, що включає захист викривачів від звільнень, пониження на посаді та інших видів переслідувань. Автор пропонує впровад-

ження спеціальних норм, які б регламентували відповідальність за переслідування викривачів з боку колег [6].

Також О.С. Яланський у своїй роботі провів аналіз положень Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, в результаті чого вдало підкреслив про відсутність відповідальності за незабезпечення гарантій анонімності і за розголошення даних про особу викривача [7].

Таким чином, аналіз наукової літератури показує, що проблема захисту трудових прав викривачів корупції є актуальною і багатогранною. Незважаючи на існування законодавчих ініціатив, існує потреба в їхньому вдосконаленні, зокрема, в аспектах відповідальності членів трудового колективу викривача, забезпечення соціальної підтримки та створення превентивних механізмів для запобігання конфліктам. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення інтегрованого підходу до захисту викривачів.

Мета статті. Розглянути особливості трудових конфліктів, пов'язаних з викриттям корупції, причини їх виникнення, вплив на суспільство та запропонувати шляхи їх мінімізації на основі аналізу міжнародного досвіду та національного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корупція становить серйозну загрозу для національної безпеки, демократичного розвитку держави та суспільства, а також для конституційного ладу. Вона підриває довіру до органів державної влади, завдає шкоди демократичним механізмам управління, послаблює ефективність державного апарату та обмежує реалізацію конституційних прав і свобод громадян, особливо соціально вразливих верств населення. Крім того, корупційні прояви суперечать принципу верховенства права, руйнують моральні та суспільні цінності. Негативний вплив корупції виходить і на міжнародний рівень, дискредитуючи державу в очах світової спільноти. З огляду на це, боротьба з корупцією залишається одним із ключових завдань державної політики.

Важливу роль у боротьбі з корупційними проявами, що є одним із ключових викликів для України на шляху євроінтеграції відіграє інститут викривачів корупції. Повідомляючи про корупційні правопорушення, викривачі сприяють викриттю незаконних дій, підвищенню прозорості та підзвітності державних органів, що відповідає європейським принципам належного управління та верховенства права, які є обов'язковими для країн-членів Європейського Союзу.

З метою забезпечення ефективного функціонування цього інституту в Україні запроваджено низку правових механізмів, зокрема систему матеріального заохочення викривачів. Так, законодавством передбачено можливість отримання 10% від суми відшкодованих державі збитків, що є стимулом для

громадян до активної участі у виявленні корупційних схем. Водночас важливим аспектом є правовий захист осіб, які повідомляють про корупцію.

Проблематика захисту викривачів корупції перебуває у фокусі уваги науковців, експертів та практикуючих юристів через її значний вплив на правозастосовну практику, трудові відносини та ефективність боротьби з корупцією. Викривачі, які повідомляють про корупційні правопорушення, часто стикаються з репресивними заходами з боку роботодавців та колег, що ускладнює їхню професійну діяльність, призводить до трудових конфліктів, звільнень, психологічного тиску або навіть кримінального переслідування. Це зумовлює необхідність глибшого дослідження механізмів їхнього правового захисту та створення дієвих гарантій безпеки.

Трудові конфлікти, пов'язані з викриттям корупції, виникають внаслідок дії низки взаємопов'язаних чинників, які ускладнюють захист прав викривачів. Основними серед них є слабкість нормативно-правової бази, яка не забезпечує повноцінних механізмів захисту викривачів, недостатній рівень обізнаності потенційних викривачів про їхні права, а також прогалини у захисті викривачів від негативного впливу членів трудового колективу. Додатково ситуацію ускладнює відсутність системних заходів соціальної підтримки для осіб, які наважуються повідомити про корупцію. Усі ці фактори створюють передумови для виникнення конфліктів та підсилюють ризики переслідування викривачів.

В Україні захист трудових прав викривачів корупції регламентований Кодексом законів про працю України [8] та Законом України «Про запобігання корупції», де передбачена заборона з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) [1].

Однак, у національному законодавстві відсутній комплексний механізм правового захисту працівників, які виконують роль викривачів корупції, особливо у сфері трудових відносин. Чинне законодавство не містить спеціальних норм, спрямованих на попередження переслідувань викривачів з боку трудового колективу чи окремих його членів. Однак, на міжнародному рівні такі питання вже давно були вирішені.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки законодавство передбачає захист викривачів від репресій не лише з боку роботодавців, але й від колег. Закон про захист викривачів (Whistleblower Protection Act) забороняє будь-які форми переслідування або дискримінації щодо осіб, які повідомляють про неправомірні дії [9].

В Австралії Закон про розкриття суспільно важливої інформації (Public Interest Disclosure Act) також забезпечує захист викривачів від переслідувань як з боку роботодавців, так і з боку колег. Закон передбачає відповідальність за будь-які дії, спрямовані на утиск або дискримінацію викривачів [10].

Наступною прогалиною в українському законодавстві є відсутність відповідальності за порушення гарантій анонімності і за розголошення даних про особу викривача.

Не дивлячись на положення Закону України «Про запобігання корупції», де зазначено, що за незаконне розкриття відомостей про викривача настає відповідальність, передбачена законом (зокрема, це стаття 53-6 цього закону, яка гарантує право викривача на конфіденційність, а порушення цієї норми тягне за собою юридичну відповідальність) [1], українське законодавство в цій частині досить вузьке, так як визначає таку відповідальність тільки для осіб, яким стала відома інформація про викривача у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень (стаття 172-8 КУпАП) [11].

До прогалин українського законодавства слід віднести і недостатність механізмів анонімності. Наявні механізми часто є ненадійними, що підвищує ризик ідентифікації викривачів і подальших переслідувань. Чинний Закон України «Про запобігання корупції» передбачає можливість анонімного повідомлення про корупційні правопорушення, але не визначає чітких процедур захисту ідентифікаційних даних викривача [1], так як практичне виконання анонімності залежить від компетенції осіб, які обробляють повідомлення, що збільшує ризик розкриття інформації.

Також, однією з ключових прогалин українського законодавства є відсутність спеціальних соціальних програм підтримки викривачів корупції.

Закон України «Про запобігання корупції» гарантує викривачам право на отримання психологічної допомоги. Однак, як зазначено в практичному посібнику НАЗК, порядок надання такої допомоги потребує додаткового врегулювання. Наразі викривачі можуть звертатися до закладів охорони здоров'я для отримання психологічної підтримки на загальних підставах [12].

Фінансову мотивацію викривачів корупції Закон України «Про запобігання корупції» також гарантує. Згідно зі статтею 53-7 цього Закону, викривач має право на винагороду у розмірі 10% від грошового розміру предмета корупційного злочину або завданих державі збитків, за умови, що цей розмір перевищує 5000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб на момент вчинення злочину [1].

Однак, Національне агентство з питань запобігання корупції лише один раз виплатило винагороду викривачу. Вказана подія відбулася наприкінці 2024 року, про що повідомило НАЗК у своїй статті [13].

Брак таких програм, спрямованих на надання психологічної та фінансової допомоги, демотивує потенційних викривачів та залишає їх без необхідного захисту, робить вразливими до можливих негативних наслідків, що можуть виникнути внаслідок повідомлення про корупцію.

Описані вище проблеми також знаходять своє відображення у антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, що розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції, де передбачені кроки для підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції, серед яких є і захист викривачів корупції.

Національне агентство з питань запобігання корупції виділило три основних проблеми: «1) Відсутність поваги до викривачів корупції у суспільстві, а також відсутність у осіб, які хочуть повідомити про корупцію, необхідних знань щодо правових гарантій захисту їх порушених прав; 2) Відсутність необхідних знань для належного повідомлення про випадки корупції, суб'єктів, уповноважених їх розглядати, а також механізму ефективного розгляду таких повідомлень; 3) Захист викривачів не здійснюється належним чином через недостатню інституційну спроможність уповноважених на це органів та недоліки в законодавчому регулюванні» [14].

Варто зазначити, що законодавчі підходи до захисту викривачів постійно змінюються. Більшість країн удосконалюють свої нормативно-правові акти, щоб забезпечити більш ефективний захист осіб, які повідомляють про неправомірні дії.

З урахуванням викладеного, основними факторами, що сприяють виникненню трудових конфліктів, є:

- відсутність комплексного підходу до захисту викривачів у законодавстві. Хоча Закон України «Про запобігання корупції» містить положення щодо прав та гарантій захисту викривачів, у тому числі захисту їх трудових прав [1], але він не враховує важливість їхнього соціального оточення та психологічної безпеки на робочому місці.

- соціальний тиск та ізоляція. Викривачі часто стикаються з негативною реакцією трудового колективу або окремих його членів, що може включати відкриту ворожість або непрямий вплив, спрямований на створення несприятливих умов праці.

- недостатність антикорупційної культури. У багатьох організаціях, установах та підприємствах корупція сприймається як звична практика, і викривачі стикаються з опором з боку тих, хто зацікавлений у збереженні статус-кво.

Трудові конфлікти, що виникають у зв'язку з викриттям корупції, можуть мати серйозні наслідки як для самих викривачів, так і для організацій, установ та підприємств у яких вони працюють.

Для їх мінімізації важливо впроваджувати превентивні заходи, які дозволяють знизити ризики виникнення конфліктів і сприяти створенню безпечного середовища для викривачів.

Тому, з метою запобігання трудовим конфліктам, що виникають у зв'язку з викриттям корупції, та з метою вирішення визначених НАЗК проблем у антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки [14], визначено необхідним:

- Проведення тренінгів та інформаційних кампаній для підвищення обізнаності працівників щодо прав викривачів та впровадження етичних кодексів.

- Запровадження практики анонімного повідомлення про корупцію через захищені платформи, із застосуванням в автоматичному режимі технологій шифрування інформації про особу, яка здійснила таке повідомлення, її місце знаходження та IP-адресу.

- Формування культури нетерпимості до корупції на рівні організацій.

- Вдосконалення українського законодавства та розширення його з урахуванням міжнародного досвіду, у тому числі, введення норм, що передбачають відповідальність членів трудового колективу викривача за створення несприятливих умов праці, розширення суб'єктів відповідальності за порушення гарантій анонімності і за розголошення даних про особу викривача та створення програм соціальної адаптації викривачів, включаючи психологічну та фінансову підтримку.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі проведеного дослідження встановлено, що трудові конфлікти, пов'язані з викриттям корупції, є багатофакторним явищем, що потребує системного підходу до їх вирішення. Ключовими проблемами залишаються прогалини у національному законодавстві, недостатня соціальна підтримка викривачів та низький рівень антикорупційної культури.

Чинне законодавство України не забезпечує комплексного підходу до формування системи захисту прав викривачів, зокрема у контексті анонімності та відповідальності за розголошення їхніх персональних даних. Прогалини у законодавстві створюють передумови для порушення трудових прав викривачів, що збільшує ризик виникнення конфліктів у трудових колективах.

Викривачі корупції часто стають об'єктами ізоляції, дискримінації та психологічного тиску з боку колег. Це свідчить про необхідність розробки механізмів впливу на колективи, зокрема впровадження етичних кодексів і тренінгів для роботодавців і працівників.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку включають вивчення ефективності впроваджених механізмів захисту прав викривачів в Україні та країнах ЄС, розробку методик оцінювання ризиків, з якими стикаються викривачі в різних галузях. Подальший аналіз також має бути зосереджений на розробленні комплексних заходів, що поєднують нормативно-правові, соціальні та психологічні аспекти захисту прав викривачів.

Література

1. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#n6>.
2. Результати роботи НАЗК за 2024 рік: розвиток інституту викривання. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/rezultaty-roboty-nazk-za-2024-rik-rozvytok-instytutu-vykrivannya/>.
3. Кошарновська С.Л. Проблеми здійснення захисту трудових прав викривачів корупції: можливості врішення через нормотворчу діяльність. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/14444>
4. Загинеї З.А. «Викривачі корупції: quid prodest?». URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6991/1/zaginej___pdf.pdf?utm_source=chatgpt.com.
5. Мовчан А.В. «Актуальні проблеми протидії корупції в Україні». URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4824/1/vkc_2017_1_16.pdf?utm_source=chatgpt.com.
6. Остапенко Л. «Про корупційні діяння в трудових відносинах». [Електронний ресурс]. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/dec/29272/43.pdf?utm_source=chatgpt.com.
7. Яланський О.С. «Проблемні питання правового регулювання захисту викривачів у сфері корупції». URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/16_06_2017/pdf/43.pdf?utm_source=chatgpt.com.
8. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 № 322-VII. Верховна Рада України. Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
9. «Whistleblower Protection Act». URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-103/pdf/STATUTE-103-Pg16.pdf>.
10. «Public Interest Disclosure Act». URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/23/enacted/data.pdf>.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/stru#Stru>.
12. Національне агентство з питань запобігання корупції. Практичний посібник по роботі з викривачами для уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, Київ 2023. [Електронний ресурс]. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Posibnyk-po-roboti-z-vykrivachamy.pdf?utm_source=chatgpt.com.
13. Національне агентство з питань запобігання корупції. Стаття «Вперше в історії України викривач корупції отримав винагороду». URL: https://nazk.gov.ua/uk/vpershe-v-istorii-ukrainy-vykrivach-koruptsii-otrymav-vynagorodu/?utm_source=chatgpt.com.
14. Національне агентство з питань запобігання корупції. Антикорупційною стратегією на 2021-2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.